

DESCARTES'İN GÖRME KURAMI*

Vision Theory of Descartes

Muhammet Gözütok**

ÖZET

Descartes'ı modern felsefenin kurucusu yapan epistemolojik öğelerin uzantıları, onun görme kuramında da görülür. Descartes'ın felsefesinde görülen düalizm, onun görme kuramının her bir ögesine nüfuz etmiştir. Descartes'ı "Ego cogito ergo sum" çıkarımına ulaştıran akıl yürütmedeki çıkış noktalarından biri duylara, bilgi edinme konusunda güvenilmeyeceği görüşüdür. Bu belirlenim, onun algı kuramının olduğu kadar görme kuramının da önemli noktalarının başında gelir. Aristoteles'in algı kuramını eleştiren Descartes, kendi mekanik doğa felsefesini geliştirmiştir. Bu mekanik doğa felsefesine paralel bir görme kuramı oluşturan Descartes, görme sorununu geometrik açıdan ele alan Antik Yunan düşünürlerinin yaklaşımlarına benzer bir tavır sergilemiştir. Descartes açısından görmenin gerçekleşmesi için ruhun bir müdahalesinin olması gerekmektedir. Görme engellisinin kullandığı baston ile ışık arasında arasında anaoloji yapmış olan Descartes'e göre görme mekânsal bir algılamadır. Görüntülerin şeylere benzediğini ileri süren resim kuramına karşı çıkan Descartes, görüntülerin görüntüledikleri objeleri zihnimizde canlandığını ve bu nedenle görüntülerin görüntüledikleri objeleri temsil ettiklerini düşünür. Bu nedenle Descartes'in felsefi dizgesinin representasyonalist olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: Descartes, Görme Kuramı, Medium, Extramission, İntromission, Düalizm

ABSTRACT

The traces of epistemological items of Descartes, which make him the founder of modern philosophy, are seen in his vision theory. The dualism, which is seen in the Descartes's philosophy, spreads each element of his vision theory. One of the starting points in the reasoning that led Descartes to the inference of "ego cogito ergo sum" is the view that the senses are not be trusted to obtain information. This determination

* Makale, Descartes ve Berkeley'de Görme Kuramı adlı 2017 yılında İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Nedim Yıldız danışmanlığında yazılan doktora tezinden türetilerek hazırlandı.

** Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, Mezun

is one of the important points of his vision theory as well as his theory of perception. Criticizing Aristotle's perception theory, Descartes developed his own mechanical philosophy of nature. Descartes, which forms a vision theory parallel to this mechanical philosophy of nature, has a similar attitude to the approaches of Ancient Greek thinkers who deal with the problem of vision geometrically. In terms of Descartes, there must be a spiritual intervention in order for visualization to take place. According to Descartes, who has made a comparison between light and a cane used by blind people, seeing is a spatial perception. Contrary to the theory of images which suggests that images resemble their objects, Descartes considers that images represent the objects in which they are displayed in our minds and therefore represent the objects in which they are displayed. For this reason it can be argued that Descartes' philosophy is representational.

Key Words: Descartes, Vision Theory, Medium, Extramission, Intromission, Dualism

GİRİŞ

Descartes, yaşadığı dönemde hakim olan Aristotelesçi dizgeyle hesaplaşmış, Aristoteles'in savunmuş olduğu öz ile biçim ilişkisine benzer olan ruh ile beden birliğine karşı çıkmış, ruh ile bedenin iki farklı töz olduğunu savunmuştur. Descartes, Aristoteles'in savunmuş olduğu ruh-beden birliğine karşı çıkarken, kendinden sonra gelecek olan filozoflara bu birliğin yeniden kurulması gibi modern felsefenin önemli sorunlarından birini miras bırakmıştır. Ruh ile bedeni iki farklı töz olarak tanımlarken, Descartes'in iki töz arasındaki etkileşime ve tözsel dönüşüme ilişkin güçlü bir kanıt ileri süremediği söylenebilir. Descartes'in tözsel dönüşüm konusundaki bu ikna edici olmayan yaklaşımı görme kuramında da görülür. Descartes'in görme kuramının ana sorunlarından birinin bu olduğu söylenebilir.

Descartes, mekansal algılama olarak da tanımlanabilecek olan görme kuramında sadece görme duyusu ile değil, dokunma duyusuyla da mekansal bir algılamanın gerçekleşebileceğini ileri sürmüş ve bazı düşünürler de Descartes'in görmeyi dokunmaya asimile etmiş olduğu iddia etmiştir. Bu nedenle çalışmamızda her iki duyunun Descartes'a göre benzer ve farklı olan yönleri ele alınacak, her iki duyu ile beden üzerinde elde edilen verilerinin nasıl ruha iletildikleri ve tözsel dönüşümün nasıl gerçekleştiği soruşturulacaktır.

Descartes'in mekanik doğa anlayışında ışık önemli bir rol oynamaktadır. Doğada boşluğu kabul etmeyen Descartes, ışığın parçacıklardan oluştuğunu düşünüyordu. Descartes'in ışığa olan düşüncelerinin yanı sıra onun mekanik renk kuramı da bu çalışmanın üzerinde duracağı konular arasında yer almaktadır.

Descartes'in felsefesine ilişkin yürütülen tartışmaların en önemlilerinden biri de **representasyonizm** olarak adlandırılan tasarımcılık konusudur. Çalışmamızda, bu konu daha çok görüntü kavramı üzerinden incelenecek, görüntülerin şeylere

benzediğini savunan resim kuramına karşı çıkan Descartes'in **representasyonalist** düşünceleri ele anılacaktır.

Uzaklık kavramını mekanik ilkeler üzerinden açıklamaya çalışan Descartes'ın görme kuramı ile uzaklık konusundaki düşüncelerinin tutarlı olduğu söylenebilir. Descartes'ın nesnel arasındaki uzaklık ve gören göz ile görülen nesne arasındaki uzaklığı geometrik olarak nasıl hesapladığı incelenecektir.

Mekansal algılama olarak görme

Aristoteles'in doğa felsefesine karşı kendi mekanik doğa anlayışını geliştiren Descartes, görme kuramına özel bir önem vermiştir. Descartes'ın mekanik doğa anlayışının kendisinden önce gelen ve birçok skolastik eserde görülen, bedenin aktivitesini reddeden mekanik bir anlayış değildir. Bedenin aktivitesini reddeden, bu aktiviteyi mekanik bir tarzda ele alan¹ Descartes'ın görmeyi diğer konulardan daha az mekanik bir tarzda ele aldığı, ve görmeyi ruhsal bir duyum olarak tanımladığı söylenebilir.²

Görme problemini Antik Yunan ve Ortaçağda yürütülmüş olan tartışmalar üzerinden ele alan Descartes; Eukleides, İskenderiyeli Heron ve Batlamyus gibi görme problemini geometrik açıdan ele alan Antik Yunan düşünürlerinin yaklaşımlarına benzer bir tavır sergilemiştir.³ Duyu verileri ile onları üreten şeyler arasında bir ayırım yapan Descartes, ışığı üreten güneş ya da ateş ile onların oluşturduğu ışığı algılamamız arasında da bir ayırım olduğunu belirtir (Işık Üzerine Tez: 3-4)⁴. Bu ayırım Descartes'ın düalist felsefesinin en belirgin karakteristiği olup onun, ışığa ilişkin yapmış olduğu mekanik analiz ile bu mekanikliğin yol açtığı fizyolojik süreç sonucunda oluşan algı arasındaki ayırma işaret eder.⁵

Birçok çalışmasında görme duyusuyla elde edilen duyu verilerine diğer duyu verilerinden daha önemli bulduğunu belirten Descartes, *L'Homme* (İnsan Üzerine İnceleme) adlı eserinin merkezinde görme duyusuyla elde edilen duyu verilerinin olduğunu belirtir (*L'Homme*: 151)⁶.

¹ Bkz., Hoenen, S. J. (1968). "Descartes's Mechanism", Descartes, A Collection of Critical Essays, ed. W. Doney, Palgrave Macmillan, pp. 353-368. s.353.

² Bkz., Wolf-Devine, Celia (2000). Descartes' Theory of Visual Spatial Perception, Descartes's Natural Philosophy, ed. S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton, pp. 506-527. s.506.

³ Bkz., Osler, M. J. (2008). "Descartes'S Optics: Light, the Eye, and Visual Perception", A Companion to Descartes, ed. J. Broughton, J. Cariero, pp. 124-141. s. 124.

⁴ Çalışmamızda Descartes'ın **Işık Üzerine Tez** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından İngilizceye çevrilen **The World and Other Things** adlı eserden yapılmıştır.

⁵ Bkz., Osler, M. J. (2008). "Descartes'S Optics: Light, the Eye, and Visual Perception", A Companion to Descartes, ed. J. Broughton, J. Cariero, pp. 124-141. s. 126.

⁶ Çalışmamızda Descartes'ın **L'Homme (İnsan Üzerine İnceleme)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından çevrilen ve düzenlenen **The World and Other Things** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden

*La Dioptrique*⁷ adlı eserinde ışık ile baston arasında bir analogi yapan Descartes, söz konusu baston aracılığıyla kişinin etrafındaki şeylerin ayırıcına varabileceğini, hatta bu şeylerin ne olduğunu bilebileceğini ileri sürer. Descartes, bu duyu verisinin biraz karışık ve pratik sahibi olmayanlar için belirsiz olduğunu kabul eder. Doğuştan görme engellisi olan insanlar için eller ya da bu baston görme işlevini de gören altıncı duyu organıdır (Dioptrique: 84). Descartes'ın ışığı, görme engellisinin bastonu cisimlere temas ettirmesine benzer bir temas ile cisimler üzerinde gerçekleşen bir etkinlik olarak düşündüğünü belirten Merleau-Ponty'e göre "Körler elleriyle görür" derken, Descartes'ın görmeye dair sunmuş olduğu model, temastır.⁸

Aydınlık şeylerden gelen ışınların hızla **medium** olan havadan ve diğer transparan cisimlerden geçerek göze ulaşmasına benzer bir şekilde görme engellisi kişinin el ya da baston aracılığıyla cisimleri algıladığını düşünen Descartes, güneşten gelen ışınların hızla bize ulaştığına ilişkin bir karşıt görüşle bu iddiasına karşı çıkılacağını öngörür ve baston ile görme ediminde de bastonun bir ucuna bir şeyin değmesi ile bu teması bastonun diğer ucuna iletmesinin de çok hızlı olduğunu belirterek ışık ışınlarının renkleri iletirken bastonun söz konusu renkleri iletmediğini kabul eder (Dioptrique: 84-85).

Görme engellisi kişi cisimleri algılamakta baston aracılığıyla eline cisimlerin direnci ya da hareketinden başka idealara benzer hiçbir şey geçmez. Descartes, bu sayede havada uçan küçük görüntülerden de zihnin kurtulmuş olduğunu düşünür ve dokunma duyusuyla görmenin zihni daha az aldattığını ima eder (Dioptrique: 85). Descartes, bu analogi üzerinden görme engellisinin sınırlarını kullanarak zihin ile beden arasındaki direkt ve somut hattı algıladığını ve görme engellisinin kendi ruh gözü ile gördüğünü belirterek cisimlerin yanlış yüzeylerinin görme engellisini aldatamayacağını ve görme engellisinin zihin gözüyle gördüğünü ileri sürer.⁹ Descartes'ın duyu verileri ile bu duyu verilerine neden olan şeyler arasındaki ayrımı göz önünde bulundurduğunda bu analogi, görmenin sadece göz aracılığıyla elde edilen görüntüler üzerinden değil, dokunarak uyarılan sınırlar üzerinden de gerçekleştiğini göstermektedir.

Descartes'in görme kuramında da ileri sürdüğü ideadan neyi kast ettiği üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Cook, bazı Descartes yorumcularına göre Descartes'in ideadan tam olarak neyi kastettiğine ilişkin belirsizliklerin olduğuna dikkat çeker. Bu yorumcular, Descartes'in idea kavramı ile bazen bilincin edimlerini bazen de bilinç

yapılmıştır. Çalışmada bundan sonra söz konusu eser **L'Homme** olarak belirtilecektir.

⁷ Çalışmamızda Descartes'in **La Dioptrique (Dioptrik)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda Descartes'in **La Dioptrique (Dioptrik)** adlı eseri **Dioptrique** olarak belirtilecektir.

⁸ Bkz., Merleau-Ponty, Maurice (2006). *Göz ve Tin*. çev. A. Soysal, Metis Yayıncılık. s. 46.

⁹ Bkz., Siebers, Tobin (1970). "The Blindspot in Descartes' *La Dioptrique*", *French Issue: Perspectives in Mimesis*, c. 94, No. 4, pp. 836-843. s. 839.

edimlerinin objelerini kastettiğini ileri sürerler.¹⁰ Descartes'ın çalışmalarında böyle bir belirsizliğin olmadığını savunan Cook'a göre Descartes, ideayı bilincin edimleri olarak ele almıştır.¹¹

Dioptrique dışında *L'Homme*'de de baston ile görme arasında analogi yapan Descartes, görme ve dokunma duyuları ile elde edilen duyu verileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele almış ve görme engellisi birinin elinde tuttuğu bastonlarla bir cismin konumunu ve büyüklüğünü doğal geometri aracılığıyla bilebileceğini belirtmiştir (*L'Homme*: 160). Descartes, görme ve dokunma duyuları ile elde edilen duyu verilerinin ruhu benzer şekilde yanıtlanabileceğini örneklerle açıklar. Cam gibi cisimler aracılığıyla ışığın kırılması sonucu görme ediminde, cismin konumuna ilişkin yanlış bir yargının ortaya çıkmasına benzer bir şekilde görme engellisinin bastonunun eğik olması sonucu görülen nesnenin konumuna ilişkin yanlış bir yargı ortaya çıkar (*L'Homme*: 161).

Descartes, iki ana görme kuramı olan **extramission** ve **intromission** kuramlarına referansta bulunarak kendi kuramını konumlandırmaktadır. Antik Yunan'dan Descartes'in yaşadığı döneme kadar ortaya çıkan görme kuramlarını genel olarak üç başlık altında kategorize etmek mümkündür. Tarihsel olarak ilk gelişen kuram ışığın kaynağını göz olarak gören **extramission** kuramıdır. İkinci kuram ise ışığın kaynağını nesne olarak gören **intromission** kuramıdır.¹² Üçüncü görme kuramı ise bu iki kuramı bireştiren ve ışığın kaynağı olarak hem gözü hem de nesneyi kabul eden kuramdır.

Platon da her iki kuramı bireştirerek bir kuram oluşturmuş ve gözden çıkan ışınlar ile cisimlerden gelen ışınların ortada bir yerde buluştuğunu ve bu buluşma sayesinde görmenin gerçekleştiğini savunmuştur.¹³ Oysa Descartes, ışınların ortada bir yerde buluşmadığını, her iki yönelimin ayrı ayrı gerçekleştiğini düşünür. Ona göre, cisimlerden gözümüze doğru bir yönelimle gördüğümüz gibi gözümüzden cisimlere doğru bir yönelim sayesinde de görürüz. Descartes, gözden cisimlere doğru gerçekleşen aksiyonu da ışık olarak tanımlamaktadır. Kedi gibi canlıların karanlıkta gözlerinin parlamasını buna örnek gösteren Descartes, insanın normal olarak cisimlerden gelen ışınlarla gördüğünü belirtir. İnsanların bu şekilde görmesinin bir nedeni olarak Descartes, görme ediminin gerçekleşmesi için cisimlerin aydın olmasının yeterli olduğunu, ama göz aydınlansa dahi, cisim aydın değilse görmenin gerçekleşmeyeceğine dikkat çeker (*Dioptrique*: 86).

Işık gözden de yayıldığına ilişkin görüşünü sadece *Dioptrique*'te açıklamış olup diğer eserlerinde bundan hiç söz etmemiş olan Descartes, *Işık Üzerine Tez*'de bunun aksi bir görüşü savunarak ışığın sadece iki kaynağı olduğunu ve bunların yıldızlar ve

¹⁰ Bkz., Cook, Monte (1987). "Descartes Alleged Representationalism", *History of Philosophy Quarterly*, c. 4, sy. 2, pp. 179-195. s. 180.

¹¹ Bkz., a.g.e., s. 181.

¹² Bkz., Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz (2009). *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi.

¹³ Platon (1997). *Cosmology – The Timaeus Of Plato*, 46b-c.

ateş olduğunu belirtmiştir (Işık Üzerine Tez: 7). Bu nedenle gözün de ışık kaynağı olabileceği görüşünün onun temel savlarından birisi olarak görülmemesi gerektiği ileri sürülebilir. Descartes, bu durumu daha çok görme ile bastonların fiziksel teması aracılığıyla gerçekleşen mekansal algılama arasında yapmış olduğu analogiyi daha anlaşılır kılmak için kullanmıştır. Siebers de, Descartes'ın gözün ışık yaydığına ilişkin olan bu görüşünü, onun optik kuramının büyük bir kısmı ile çeliştiğini belirtmektedir.¹⁴

Medium

Latince kökenli **medium** kavramının ana anlamı, görme faaliyetinin kendisi üzerinden gerçekleştiği ortamdır. Kendisinden önce görmeye ilişkin çalışmalar yürütmüş olan diğer filozoflar gibi **medium** kavramına özel bir önem veren Descartes, **medium** kavramını alt kısmında bir ya da iki delik bulunan ve ağzına kadar ezilmiş üzümle dolu bir fıçı örneğiyle açıklar. Fıçının altındaki iki delikten “fermente olmamış olan şarap” yani üzüm suyu akar. Descartes'a göre görsel ışınlar da havadan oluşan **medium**dan ya da havadan oluşmayıp transparan ya da yarı transparan olan **mediumun** arasından bu şekilde geçer. Doğada boşluk olmadığı için bu akım hiç kesintiye uğramaz. Göksel cisimlerden gelen ışınlar aralıksız olarak bize ulaşır. Fıçıdaki üzüm suyu doğrusal olarak deliklere gider ve her yönden gelen üzüm suyu birbirine engel olmadan deliklere ulaşır. Descartes, ışığı oluşturan parçacıkların da doğrusal bir çizgi halinde, birbirlerini engellemeden gözümüze ulaştığını belirtir (Dioptrique: 87).

Görüleceği üzere Descartes'ın kuramında **medium**, ışınların sadece içinden geçmesini sağlamamakta, aynı zamanda onları dönüştürmektedir. Fıçı örneğinde fıçıya giren üzümün fıçının altındaki delikten üzüm suyu olarak çıkmasına benzer bir şekilde görmeyi sağlayan **medium**dan geçen ışınlar da değişim göstermektedirler.

Descartes'ın fıçı örneği üzerinden anlatmış olduğu **medium** ile görme engellisinin kullanmış olduğu baston aynı rolü oynamaktadır. Fıçı, yukarıdan gelen üzümü alttaki iki delikten üzüm suyu olarak akmasını sağlarken, bastonlar da değdiği cisimlerin oluşturmuş olduğu direnci ele ulaştırmaktadırlar. Descartes, **mediumun** sadece ışığı iletmediğini onu değiştirdiğini belirtirken görme engellisi olan kişinin kullandığı baston da cisimlerin direncini ellerin hissedebileceği bir uyarıcıya dönüştürerek görme engellisinin mekansal algılamayı sağladığını ama bu durumun cisimlerin bazı niteliklerinin algılanmasına yol açmadığını belirtir. Descartes'ın mekanik görme kuramının görmeyi dokunmanın bir formu gibi ele aldığını belirtmek yanlış olmayacaktır.¹⁵ Keza Descartes, *L'Homme*'de konum, şekil, uzaklık, boyut ve diğer benzer niteliklerin

¹⁴ Bkz., Siebers, Tobin (1970). “The Blindspot in Descartes' La Dioptrique”, French Issue: Perspectives in Mimesis, c. 94, No. 4, pp. 836-843. s. 837.

¹⁵ Bkz., Wolf-Devine, Celia (1993). Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993. s. 5.

dokunma ve görmede aynı olduğunu, dokunma ile bir cismin şeklinin, boyutunun ve konumunun bilinebileceğini belirtir (L'Homme: 159).

Görmeyi bir tür temasa indirgeyen bu tarz bir görme kuramı, bazı yönlerden görme eyleminde göreni aktif olarak konumlandıran **extramission** kuramına benzemektedir. **Extramission** kuramında da gören kişinin gözünden yayılan ışınlar sayesinde görme edimi gerçekleşmektedir. Bilimsel olarak 11. yüzyılda İbnü'l Heysem tarafından çürütülmüş¹⁶ olan bu görme kuramına paralel epistemolojik görüşler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kartezyen felsefi dizge genel olarak böylesi bir kurama dayanmaktadır. Sadece Kartezyen felsefenin değil, bir bütün olarak Batı felsefesinin buna benzer bir kurama dayandığını düşünen Levinas'a göre Kartezyen felsefede varlığın belirişi muhtemelen bir görünüşten ibarettir.¹⁷ Kartezyen dizgeye göre özne, bakışını nesneye yönlendirir, bu bakış nesneyi kavrar ve tekrar özneye döner. Böylece özne nesnesini kavramış olur. Bu şekilde tanımlanan bir bakış Levinas'ın belirttiği gibi İthaka'dan yola çıkan Ulyses'in yıllar sonra da olsa şaşmaz bir şekilde tekrar evine dönmesine benzer.¹⁸

Görme ediminin bu şekilde tanımlanması, radarın çalışma sistemine benzemektedir. Radar, göndermiş olduğu dalgaların tekrar kendisine dönmesiyle nesnelere tanımlar. Radar örneği Kartezyen görme kuramına oldukça uygun düşmektedir. Zira radarla tanımlanan cisim perspektiften ve derinlikten yoksundur. Analitik geometrinin yardımıyla tanımlanan nesne, x-y koordinatı içinde konumlanır. Bu tarz bir görme, içinde olduğumuz dünyayı, şeyleri her yönüyle çevreleyen ve içine alan bir ortam olarak görmez, onu karşımıza alır. Oysa şeyler derinlikten yoksun bir şekilde görülmez. Derinliğin olduğu bir görme ise ancak görenin görülen çevrenin içinde yer aldığı bir durumda mümkündür. Oysa Kartezyen görme kuramında gören özne görülen çevrenin dışında konumlanır. Merleau-Ponty'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes, *Dioptrique*'de uzayı, üçüncü bir tanığın ya da onu yeniden kuran ve üstünden uçan bir geometricinin göreceği nesnelere arasındaki ilişkiler ağı olarak tanımlar.¹⁹

İşık

İşık Üzerine Tez'de ışığın özelliklerine ilişkin çeşitli bilgiler verse de ışığın tam olarak tanımını vermekten kaçınan Descartes, *Dioptrique*'te, ışığın hava ve diğer transparan cisimlere benzeyen bir **medium**un içinden gözümüze doğru hızlı ve canlı bir şekilde ilerleyen belirli bir hareketten başka bir şey olmadığını belirtir (Dioptrique: 84). Descartes'a göre sadece iki ışık kaynağı vardır: yıldızlar ve ateş. Descartes'e göre yanma,

¹⁶ Bkz., Galili, Igal (2010). Excurse to The History of Image Concept and Vision: From Pythagoras to Kepler, Jerusalem. s. 26.

¹⁷ Bkz., Levinas, Emanuel (2003). Sonsuza Tanıklık. çev. M. Atıcı vd, Metis Yayınları, 2003. ss. 130-131.

¹⁸ Bkz., a.g.e. s. 134.

¹⁹ Bkz., Merleau-Ponty, Maurice (2006). Göz ve Tin. çev. A. Soysal, Metis Yayıncılık. s. 59.

şeylerin ateşle, hava ve duman içinde küçük parçacıklara ve küle ayrılmasıdır (Işık Üzerine Tez: 7). Gaukroger, Descartes'in ateşin doğasına ilişkin yapmış olduğu bu açıklamanın ışığın dünyada nasıl oluştuğuna işaret etmesinin yanı sıra onun parçacık kuramını göstermektedir.²⁰

Işık Üzerine Tez'in dördüncü bölümünde boşluğun olmadığı savını ispatlamaya çalışan (Işık Üzerine Tez: 17-18) Descartes, *Principia Philosophiae*'da²¹ da filozofların anladığı anlamda bir boşluğun olmadığını, yani içinde töz bulunmayan bir mekanın olmadığını savunur (Principia Philosophiae: 49). Görüleceği üzere Descartes'in boşluğu reddeden fizik kuramı ile ışığın parçacıklardan oluştuğuna dair savı arasında uyum bulunmaktadır.

Işığın her yöne, doğrusal olarak yayıldığını belirten Descartes, farklı kaynaklardan yayılan ışıkların bir noktada toplanabildiğini, tek bir kaynaktan yayılan ışınların farklı noktalara ulaştığını, bazen bir ışının diğer ışını engellediğini, yansıma ile bu ışınların yönünün saptırıldığını ya da kırıldığını, gücünün arttırılabildiğini, ya da bazı yapı ve nitelikler tarafından gücünün azaltılabildiğini ileri sürer (Işık Üzerine Tez: 98-99).

Bu özelliklere ilişkin tek tek kanıtlar sunan ve kanıtların çoğunluğunu toplarla yaptığı deneylerden elde ettiği sonuçlar üzerine kuran Descartes, ışığın her yöne yayılmasına ilişkin olarak aydınlanan cisimleri kanıt olarak ileri sürer (Işık Üzerine Tez: 99). Descartes, ışığa ilişkin düşüncelerini de duyumsal oluşumlar ile hareket halinde olan nesnelere arasında kurulan bir ilişki üzerinden açıklar. Sorell'e göre, zaman zaman bu konuda "talihsiz" açıklamalarda bulunan Descartes, "bir ışık ışınının geçtiği ortamın yoğunluğu arttıkça ışığın geçişi de hızlanır" derken bu tür bir hataya düşmüştür. Hobbes ve Fransız matematikçiler Fermat ile Roberval Descartes'ı bu konuda eleştirmişlerdir.²²

Renk

Rengin oluşumuna ilişkin düşüncelerini *Dioptrique* ve *Meteoroloji* adlı çalışmalarında ele alan Descartes, *Dioptrique*'de rengi, cisimlerin gelen ışık ışınlarını alırken gözümüze yansıttığı şey olarak tanımlar. Bu nedenledir ki parlak ya da aydınlık şeyler için "renkli" dediğimizi belirtir (Dioptrique: 85). Descartes, renklerin oluşumunu açıklarken rengin, top ile ışık ışınları arasındaki benzerlik üzerinden açıkladığı yansıma kuramının bir sonucu olarak görür.

Işık ışınlarının, sert cisimlerle karşılaştıkları zaman kırılıp zayıfladığını savunan Descartes, havaya atılan top ya da kayanın nesnelere çarptıktan sonra yönünün değiş-

²⁰ Bkz., Gaukroger, Stephen (2003). *Descartes' System of Natural Philosophy*, Cambridge University Press. s. 11.

²¹ Çalışmamızda Descartes'in **Principia Philosophiae (Felsefenin İlkeleri)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan **The Philosophical Writings of Descartes Volume 1** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

²² Bkz., Sorell, Tom (2004). *Descartes*, çev. C. Atila, Altın Kitaplar Yayınevi. s. 50.

mesini ya da hızının yavaşlamasını buna örnek verir. Işık ışınları ile topun hareketi arasında benzerlik oluşturmaktadır. M. Ribe'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes ışık ile top arasında bir benzerlik kurarak modeli matematiğe dönüştürüp kesin bir sonuca varmak istiyordu.²³ Hareket halindeki top çamur, kum gibi yumuşak bir nesne ile karşılaşarsa durur, sert bir cisme çarparsa yön değiştirir, ama hareketini devam ettirir (Dioptrique: 89).

Işık ışınlarını ayırıştıran ve onların bütün gücünü ortadan kaldıran yüzeylere siyah denildiğini belirten Descartes'a göre siyah, bir renk olmayıp ışık ışınlarının yansıtılmadığı yüzeylerdir. Siyahı bir nevi gölge olarak tanımlayan Descartes, gelen ışınları olduğu gibi yansıtan cilalı yüzeyleri, ayna olarak tanımlar. Bu kurama göre, gelen ışınlar üzerinde herhangi bir değişim yapmadan onları olduğu gibi yansıtan yüzeylere beyaz denir. Buna göre kırmızı, sarı, mavi gibi renkler ise gelen ışınları değişime uğratarak yansıtan yüzeylerdir (Dioptrique: 91, 92).

Descartes, renklerin bir yansımanın ya da kırılmanın sonucunda oluştuğunu, su yüzeyine çarpan ışık ışınlarını oluşturan toplara benzer parçacıkların kendi etraflarında dönme hızı ve doğal olarak onların doğrusal hızlarında bir değişiminin oluşması sonucu renklerin meydana geldiğini ileri sürer. Topların kendi etrafında dönme hızları yüksek ise ortaya çıkan renk kırmızı olur ve bu hız düştükçe yansıyan renkler giderek yeşile dönüşür (Meteoroloji: 132-133).²⁴

Wolf-Devine'in da belirtmiş olduğu gibi Descartes'ın renk kuramı da onun düalist felsefesinin bir yansımasıdır.²⁵ Bu kuramda ışınlar, doğrusal hareket eden ve kendi etraflarında dönen küçük parçacıklar oluşur. Hızları farklı olan bu parçacıkların neden olduğu duyu deneyimleri de farklıdır. Mekanikteki karşılığı hızlı olan bu parçacıkların algımızdaki karşılığı kırmızıdır.

Resim Kuramı ve Representasyonalizm

Duyusal algıyı objelerden beyne gelen belirli görüntülerin ruh tarafından düşünülmesi olarak tanımlayan filozofları eleştiren Descartes'e göre bu filozofların görüntü kavrayışı, görüntülerin temsil ettikleri nesnelere benzemesi üzerine kuruludur ve bu filozoflar söz konusu görüntülerin nesnelere tarafından nasıl oluşturulduğunu ya da onların nasıl duyu organları aracılığıyla alınıp sinirlere aktarıldığını açıklayamamışlardır. Descartes, onların tek geçerli argümanının bir resmin, resmettiği objeleri zihnimize canlandırması olduğunu ve aynı şekilde kafamızda oluşan küçük resimler

²³ Bkz., M. Ribe, Neil (1997). "Cartesian Optics and the Mastery of Nature", History of Science Society, c. 88, No. 1, pp. 42-61. s. 44.

²⁴ Çalışmamızda Descartes'ın **Meteoroloji** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan ve Stephen Gaukroger tarafından çevrilen ve düzenlenen **The World and Other Things** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır.

²⁵ Bkz., Wolf-Devine, Celia (1993). Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993. s. 48.

aracılığıyla zihnin duyu organlarını etkileyen nesnelere düşünmeye yol açtığını belirtir (Dioptrique: 112). Maull da Witelo, İbnü'l Heysem ve Kepler'in resimsel görüntülerin fiziki objelerden görmeyi sağlayan organik sisteme ve oradan da beyne aktarıldığına inandıklarını, ama Descartes'in kesin bir şekilde görmeye ilişkin geliştirilen bu "resim kuramına" karşı çıktığını belirtir.²⁶

Resim kuramına karşı Descartes'in geliştirdiği argüman görüntülerin dışında işaret ve kelime gibi hiçbir şekilde nesnelere benzemeyen şeylerin de zihnimizi uyarmasıdır. Descartes, duyu organları aracılığıyla algıladığımız objelerin kendi görüntülerini beynimize gönderdiklerini farz etsek dahi bu görüntülerin, temsil ettikleri nesnelere benzediklerine ilişkin hiçbir kanıt ileri sürülemeyeceğini savunur. Zira Descartes'a göre böyle olduğu kabul edilirse nesne ile onun görüntüsü arasında bir ayırım yapılamaz (Dioptrique: 112-113). De Rosa'nın da vurguladığı gibi Descartes'in genel olarak duyu verilerine neden olan şeyler ile duyu verileri arasında, özel olarak görüntü ile temsil ettikleri nesnelere arasında yapmış olduğu ayırmadan dolayı felsefe tarihinde başta Malebranche olmak üzere kimi düşünürler Descartes'e göre duyuların dış dünyadaki herhangi bir şeyi temsil etmediği ve Descartes'in, bu duyuları zihnin modlarından başka bir şey olarak görmediği sonucuna varmışlardır.²⁷ Duyu verilerine neden olan nesne ile duyu verisi arasındaki bağı koparan bu yorumlar De Rosa'ya göre de yanlıştır.²⁸ Duyu verilerine neden olan şeyler ile duyu verileri arasında ayırım koyan Descartes, ayırımın olmaması durumunda temsiliyetin de olamayacağını ileri sürmüştür.

Descartes'in *Dioptrique*'te dil ile ışığın duyumu arasında kurduğu analogiye ilişkin olarak farklı bir sonuca ulaşan Lennon ise Descartes'a göre ışığın duyumunun objelere ve bu objelerin özelliklerine ilişkin bir işaret olduğunu ve bu nedenle bir bilgi ilettiğini ama bu duyumun yine kelimeler gibi objelerine benzemediğini ve objelerin görüntüsü olmadığını belirtir.²⁹ Lennon, ışığın duyumu olarak adlandırdığı, ama genel olarak görüntü diye adlandırılan duyu verisinin, bu duyu verisine yol açtığı objelere benzemediği için bir görüntü olmadığını ileri sürer.

Görüntünün birkaç açıdan temsil ettiği nesneye benzediğini düşünen Descartes'e göre bir görüntünün mükemmelliği, onun temsil ettiği nesneye benzerliğine bağlı değildir. Buna örnek olarak da, bir kağıt üzerinde şuraya buraya konulmuş mürekkep ile ormanları, kasabaları, insanları vs. resmeden gravürleri gösterir. Bu resimler şekil bakımından temsil ettikleri nesnelere çok az benzeseler de, bu objelere ilişkin farklı sonsuz sayıda niteliği düşünmemizi sağlarlar (Dioptrique: 113). Gravürlerin sadece

²⁶ Bkz., Maull, N. L. (1978b). "Cartesian Optics and the Geometrization of Nature", *The Review of Metaphysics*, c. 32, No. 2, pp. 253-273. s. 259.

²⁷ Bkz., De Rosa, Raffaella (2010). *Descartes, The Puzzle of Sensory Representation*, Oxford University Press. s. 36.

²⁸ Bkz., a.g.e., s. 66.

²⁹ Bkz., Lennon, T. M. (1980). "Representationalism, judgment and perception of distance: further to Yolton and McRae", *Dialogue*, c. 19, sy 1, 1980, pp. 151-162. s.151.

şeylerden figürlerini alıkoyduğunu, tek düzlem üzerine yassılaştırılmış ve nesneyi temsil etmek için biçimi bozulmuş bir figür olduğunu belirten Merleau-Ponty'e göre Descartes, gravürlerin resmettikleri nesnelere benzememek koşuluyla o nesnelere imgesi olduklarını düşünür.³⁰ Descartes'a göre bazı resimlerin, resmettikleri nesnelere benzemede başarısız olsalar da o nesnelere tam olarak temsil etmeleri mümkündür.³¹

Descartes, görüntülerin temsil ettikleri nesnelere benzeyip benzemediklerinden daha çok dikkatimizi bu görüntülerin, nesnelere denk düşen farklı niteliklerin ruh tarafından algılanmasını nasıl sağladığına yöneltmemiz gerektiğini düşünür. Görme engellisi kişi baston aracılığıyla bir nesneye dokunduğu an, nesnelere çubuğu farklı yönlerde hareket ettirdiği ölçüde baston bu nesnelere bulunan bazı nitelikleri ele iletir ve eldeki sinirler bunu beyne iletir (*Dioptrique*: 113-114).

Descartes'ın **representasyonalist** olduğunu savunan Maull, Descartes'a göre duyu verilerinin içeriğinin temsil ettikleri objelere benzemek zorunluluğunun olmadığına dikkat çeker.³² Yolton da Descartes'ın görüntülerin objelerden beynimize geldiğine ilişkin görüşü eleştirdiğini belirtir. Buna göre Descartes, görüntülerin objelerden geldiği ve görüntülerin objelerine benzediği görüşü kabul edilirse görüntüler ile objeler arasında bir ayırım yapamayacağımızı savunur.³³ Descartes'ın **representasyonalizmini** daha iyi anlamamız için Yolton, "Görüntüler nasıl oluyor da zihnimizi objelerin bütün niteliklerini algılamasını sağlıyor?" sorusunu kendimize sormamız gerektiğini belirtir. Yolton'a göre Descartes, görme engellisinin, kullandığı baston ile cisimlere dokunduğu zaman bastonun o cisimlere ilişkin farklı niteliklere uygun bir şekilde hareket ettiğini ve cisimlerin algılanan niteliklerinin baston ve sinirler aracılığıyla zihne nasıl iletildiğini açıklamaktadır.³⁴

Açıktır ki *Dioptrique*, Descartes'ın görme kuramına ilişkin olduğu kadar algı kuramına ilişkin de çok önemli veriler vermektedir. Mackenzie'nin de belirtmiş olduğu gibi Descartes, bu eserinde belirgin olarak skolastik ve Aristotelesçi duyu kuramını reddeder. Descartes'ın yaşadığı dönemde egemen Aristotelesçi duyum kuramına göre renk, ses ve sıcaklık gibi duyulur nitelikler duyumu sağlayan maddelerde bulunan formları ve duyu algısı aynı formların duyarlı ruha farklı bir yolla varmasıyla oluşuyordu.³⁵ Oysa Descartes, *Dioptrique*'te söz konusu Aristotelesçi duyu kuramına karşı duysal temsil olarak adlandırabileceğimiz duyu kuramını ileri sürmektedir. Özellikle onun

³⁰ Bkz., Merleau-Ponty, Maurice (2006). *Göz ve Tin*. çev. A. Soysal, Metis Yayıncılık. s. 47.

³¹ Bkz., Snyder, Joel (1980). "Picturing Vision", *Critical Inquiry*, c. 6. No. 3, pp. 499-526. s. 500

³² Bkz., Maull, N. L. (1978a). "Perception and Primary Qualities", *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, c. 1, pp. 3-17. s. 4.

³³ Bkz., Yolton, J. W. (1984). *Perceptual Acquaintance From Descartes to Reid*, University of Minnesota Press. s. 25.

³⁴ Bkz., a.g.e., s. 26.

³⁵ Bkz., Mackenzie, Ann Wilbur (1989). "Descartes on Life and Sense", *Canadian Journal of Philosophy*, c. 19, No. 2, pp. 163-192. s. 170.

görülen nesnelere ile zihnin onlara ilişkin oluşturduğu görüntü arasındaki farklılığa ilişkin görüşü bu durumu daha net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Açıktır ki, Descartes farklı renkler, kokular, tatlar ve benzerlerini duyumsayan duyu organları için tahsis edilmiş sınırların olduğunu düşünüyordu. Peki bedeninin sinir sistemindeki devinimleri aklın renk, ses, koku, tat ve benzeri deneyimlerine nasıl çevirmektedir? Sorell, Descartes'in bu soruya "kutsal bir düzenleme ile" şeklinde bir yanıt verdiğini belirtir ve bu yanıtın oldukça muğlak olduğunu ekler.³⁶

Descartes, burada ruhun herhangi bir görüntüyü algıladığı nesneye benzeyen şeylerle sınırlandırmak zorunda olmadığını göstermeye çalışsa da cisimlerin görüntülerinin mükemmel bir şekilde gözün arka kısmında oluştuğunu göz ardı etmesine neden olmaz. Descartes, bu oluşumu duvarında sadece bir delik bulunan kapalı ve karanlık bir oda örneğiyle açıklar. Deliğin önüne bir lens, arka kısmına da görüntülerin üstüne düşeceği bir perde yerleştirilmiştir. Bu şekilde oda gözü, delik göz bebeğini, lens de gözün kristal zarını temsil etmektedir. Perde ise görsel sinir uçlarından oluşan iç zarı temsil etmektedir. Descartes, bir öküz gözü üzerinde yaptığı deneylerle de gözün bu odaya benzediğini, bu deliğin önündeki görüntülerin arkadaki perdeye yansımaya benzer bir şekilde bu gözün önündeki cisimlerin görüntülerinin gözün arkasındaki kısma düştüğünü görmüştür (Dioptrique: 114-116). Descartes, görüntülerin sinirler aracılığıyla henüz beyne gönderilmediği aşamada, gözün arkasında olduğu kısımda cisimlere mükemmel bir şekilde benzediğini, ama bu durumun bizim görsel algımızın da dış cisimlere benzediği iddiasını kanıtlamadığını savunur. Wolf-Devine, Descartes'in savunmuş olduğu görme sistemini görme engellisi insanların kullanmış olduğu, kağıt üzerine basılı olan yazıyı parmak uçlarının algılayacağı şekilde üç boyutlu olan kabartmalara benzetir.³⁷

Gözün arka kısmına düşen görüntülerin cisimlere benzediğini iddia ederek Descartes, ileride kendisine gelebilecek bazı itirazların önünü alır. Aksi takdirde cisimlerin görüntüleri ile onların aynadan yansıyan görüntüleri ya da resmedilen görüntüler arasında bir benzerlik oluşturulamayacağı itirazları gündeme gelebilirdi. Bu önlem alınmasaydı resim ile resmedilen cisim arasında da bir bağ kurulamayacaktı.

Descartes'in algı kavramını geniş bir anlamda kullandığına inanan Cook, duyu algısının da bu geniş anlam içinde yer aldığını ve filozofların genel olarak temsil üzerine kurulu algı kuramının sıklıkla duyu algısı kuramı anlamına geldiğini belirtir.³⁸ Descartes'in **representasyonalist** olmadığını ileri süren Cook, uyarıların alıcıya dışsal olduğunu, sadece görme duyusuna ait olan ışık ve rengin ise algılandığında Descartes'a

³⁶ Bkz., Sorell, Tom (2004). Descartes, çev. C. Atila, Altın Kitaplar Yayınevi. s. 99.

³⁷ Bkz., Wolf-Devine, Celia (2000). Descartes' Theory of Visual Spatial Perception, Descartes's Natural Philosophy, ed. S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton, pp. 506-527. s.509-510.

³⁸ Bkz., Cook, Monte (1987). "Descartes Alleged Representationalism", History of Philosophy Quarterly, c. 4, sy. 2, pp. 179-195. s. 181.

göre gözde ve beyinde bir hareketin oluştuğunu belirtir. Cook, bu durumu **representasyonel** bir durum olarak görmez ve bu durumun **representasyonel** olması için X'in sadece Y'nin görülmesi nedeniyle görülmesi gerektiğini dile getirir. Cook'a göre Descartes, yönelimsel türlerin objelerin kavranması için zihni uyardığını ve bunun nedensel bir ilişki olduğunu ileri sürmekteydi.³⁹ Kanımızca Descartes'ın algı kuramında nedensellik ile temsiliyet ilişkisi arasında bir karşıtlık kurulamaz. Zira X objesinin görüntüsü Y olarak gözün arkasına düşer ve daha sonra bu Y görüntüsü sinirler aracılığıyla zihne Z olarak aktarılır. X'ten Z'ye uzanan bu görme algısının gerçekleşmesinde nedensellik ilişkisi olduğu kadar bir temsiliyet ilişkisi de bulunmaktadır. Zira zihindeki Z, X objesini temsil eden ve ona hiç benzemeyen bir görüntüdür.

Mackenzie de Descartes'ın fiziğinin bu benzerlik kuramını reddettiğini belirtir.⁴⁰ Geleneksel görüş nesnelere niteliklerinin duyular aracılığıyla elde edildiğini savunurken, Descartes renk, ses, koku, tat gibi nitelikleri hiçbir zaman fiziksel nesnelere nitelikleri olarak kabul etmemiştir. Bu nedenle Descartes'ın duyu kuramını anlamak için benzerliğin geçerli bir model olmayacağı ileri sürülebilir.

Descartes'ın görme kuramının tartışmalı konularından birisi de sinirler üzerinden iletilen uyarıların ruhu nasıl etkilediğidir. Descartes'ın bu birleşmeyi ya da ruha geçişi, onun sağduyu olarak adlandırdığı epifiz bezi üzerinden olduğunu düşünmesinin en büyük nedeninin beynin simetrik olmayan tek yapısının epifiz bezinin olduğunu ileri süren görüşler mevcuttur.⁴¹ Zira beynin diğer bölümleri simetrik olarak iki tane olduğu için her iki gözden gelen sinirleri üzerinden iletilen iki farklı uyarıyı birleştirerek beyne ve oradan da ruha iletemezdi. M. Ribe'nin de belirttiği gibi Descartes, *Meditationes de Prima Philosophia*'da⁴² (İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar) açıkça koymasa da, *Dioptrique*'de görmeyi şeylerin esas doğasının bilgisine ulaşmayı sağlamaktan öte zihin-beden birliğini sağlayacak şekilde tasarlamıştır.⁴³

M. Ribe'e göre görme üzerinden Descartes'ın zihin-beden birliğini konumlandığı savının aslında diğer duyular için de geçerli olduğu söylenebilir. Descartes, 6. Meditasyonda ısı ve acı gibi duyuları nesnelere özelliklerinin temsiliyetini sağlayan

³⁹ Bkz., a.g.e. s. 182.

⁴⁰ Bkz., Mackenzie, Ann Wilbur (1989). "Descartes on Life and Sense", Canadian Journal of Philosophy, c. 19, No. 2, pp. 163-192).

⁴¹ Bkz., Wolf-Devine, Celia (1993). Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993. s. 60.

⁴² Çalışmamızda Descartes'ın **Meditationes de Prima Philosophia (İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar)** adlı eserinden yapılacak olan alıntılar Cambridge University Press tarafından yayınlanan **The Philosophical Writings of Descartes Volume 2** adlı eserde yer alan İngilizce çeviriden yapılmıştır. Çalışmamızda bu eser kısaca **Meditationes** olarak belirtilecektir.

⁴³ Bkz., M. Ribe, Neil (1997). "Cartesian Optics and the Mastery of Nature", History of Science Society, c. 88, No. 1, pp. 42-61. s. 44.

araçlar gibi betimler ve bu duyular üzerinden zihin ile beden birliğini sağlar (Meditationes: 83).

Duyu verilerinin sınırlar aracılığıyla iletilmesi sorununu açığa kavuşturmak için Descartes, gördüğümüz nesnelere algıladığımız niteliklerin ışık, renk, konum, uzaklık, büyüklük ve şekil gibi altı kategoriye indirgenebileceğini ileri sürer. Descartes'e göre ışık ve renk sadece görme duyumuyla algılanan niteliklerdir, koku ve tat alma duyuları ile elde edilen duyu verilerine benzer bir şekilde ruha iletilirler. Descartes, göze darbe vurulduğunda göz kapalıyken ya da kapalı bir ortamdayken bile gözde kıvılcımların oluşmasını da cisimlerin görsel algıları ile görüntüleri arasında benzerlik olduğunu iddia eden teze karşı bir argüman olarak kullanır (Dioptrique: 130-131).

Uzaklık

Görme kuramında uzaklığa özel bir önem veren Descartes'a göre uzaklığın görülmesinin nesnelere yayılan görüntülerle olan bağı, konumun görülmesinin nesnelere yayılan görüntülerle olan bağından daha fazla değildir. Morris'in de belirtmiş olduğu gibi Descartes, aslında iki tür uzaklıktan bahsetmektedir: gören gözün karşısında yer alan, yani iki farklı objenin arasında bulunan mesafe ve gören göz ile görülen obje arasındaki mesafe.⁴⁴ Descartes, her iki uzaklığın algılanmasına ilişkin mekanik kanıtlar ileri sürer.

Descartes'e göre uzaklığın görülmesi ilk etapta gözün aldığı şekle bağlıdır. Gözün yakın nesnelere görünürken aldığı şekil uzak nesnelere görünürken aldığı şekilden biraz farklıdır. Göz, uzak nesnelere görmek için şekil aldığı anda, ruh bu uzaklığı alsın diye beyin belli bir bölümünde bir değişiklik olur. Bu hareketler, elle bir nesne kavrandığında elin yapmış olduğu hareketler hiç düşünülmeden yapıldığı gibi yapılır. Descartes, ikincil olarak uzaklığın iki gözün aralarındaki ilişki üzerinden bilindiğini ileri sürer. Bunu daha iyi anlatmak için de her iki elinde birer baston bulunan görme engellisinin bir nesnenin uzaklığını belirlemek için her iki bastonu, bastonlar o nesne üzerinde birbirine değecek şekilde uzattığını belirtir. Görme engellisinin kollarının açıklığı, bastonların açısı nesnenin uzaklığını geometrik olarak da belirlemektedir (Dioptrique: 137). Bu durumda uzaklık, geometride açısı ve eşkenar uzunlukları bilinen üçgenin sahip olduğu yüksekliğin bilinmesine benzer bir şekilde yapılmaktadır.

Cismin iki göz ile ya da iki çubuk aracılığıyla "görülmesi" sırasında, görme edimini gerçekleştiren öğeler bir üçgen oluşturur. Cisimden göze gelen ışınların açıları üçgenin taban açılarını, her iki göz arasındaki mesafe de üçgenin taban uzunluğunu oluşturmaktadır. İki çubuk aracılığıyla görmenin gerçekleştiği durumda, çubuklar ile o çubukları tutan eller arasındaki açılar söz konusu üçgenin taban açılarını, iki el arasındaki mesafe ise üçgenin taban uzunluğunu oluşturmaktadır. Her iki durumda

⁴⁴ Bkz., Morris, David (1997). "Optical Idealism and the Languages of Depth in Descartes and Berkeley", *The Southern Journal of Philosophy*, c. 35, pp. 363-392. s.368-369.

oluşan üçgende taban açıları ve taban uzunluğu bilindiği için uzaklık, yani oluşan üçgenin yüksekliği geometrik olarak hesaplanabilmektedir.

Descartes, zihnimizin doğal bir geometrik hesap yaptığını öngörse de açık bir şekilde algılayan kişinin uzaklığın görülmesi sürecinde doğal geometriyi kullandığının farkında oluşunu reddetmiştir. Maull, uzak bir objeye odaklandığımız zaman açık bir şekilde açı ve çizgileri görmediğimizi, uzaklığa ilişkin bir yargıda bulunurken herhangi bir geometrik kuralı kullandığımızın farkında olmadığımızı ve Descartes'in de hiçbir zaman böyle bir şeyi iddia etmediğini belirtir.⁴⁵ Açıktır ki Descartes'in uzaklığa ilişkin görüşleri onun felsefesinin temel taşlarından birini, yani doğanın mekanikleştirilmesine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Doğal geometri olarak adlandırılan ve Descartes'in uzaklığın kestirilmesi konusunda algılayan kişinin farkına varmadan kullandığını iddia ettiği geometri, a priori geometrinin doğaya uygulanması girişimi olarak değerlendirilebilir.

Morris, uzaklığın algılanmasına dair Descartes'in savunmuş olduğu bu argümanlarda en azından iki ayırt edilebilir döngünün olduğundan bahseder.⁴⁶ Birinci döngünün epistemolojik bir şüpheciliğe ilişkin olduğunu belirten Morris'e göre iki obje arasındaki mesafenin bilinmesi uzaklığın görülmesine bağlıysa, ama uzaklığın görülmesi de bir düşünsel edimi gerektiriyorsa söz konusu uzaklık düşünsel bir uzaklık olmalıdır ve düşünsel uzaklık üzerinde yapılan edimlerin sonuçları iki obje arasında bulunan mesafeye denk düşen sonuçları meydana getirir.⁴⁷ Bu durumda Morris döngüyü oluşturan şeyin, bunu açıkça bilmemiz için, iki obje arasındaki mesafenin düşünsel mesafeye denk geldiğini bilmemizi gerektirmesi olduğunu belirtir. Yani iki obje arasındaki mesafenin bilinmesi için bu mesafenin daha önceden bilinmesi gerekir.

Uzaklığın tek bir gözle de anlaşılacağını belirten Descartes'e göre göz nesneye, iki farklı konumdan bakarsa nesnenin uzaklığını kestirmiş olur. Burada gözün açısı, iki konum arasında uzaklık geometrik olarak nesnenin göze uzaklığını ortaya çıkarır. Descartes, zihnin bunu kolayca ve onun mental geometri olarak tanımladığı şekilde yaptığını belirtir (Dioptrique: 138).

Descartes'in uzaklığa ilişkin üçüncü tezi de göze ulaşan ışık ışınlarının güçlülüğü ve zayıflığı ile görüntünün netliği üzerinedir. Descartes, görüntünün büyüklüğü üzerinden nesnenin uzaklığının kestirilebileceğini ama nesnenin uzaklığının bu şekilde kestirilebilmesi için o nesnenin daha önce görülmüş olması gerektiğini belirtir. Buna göre, uzaktan gördüğümüz kişinin mesafesini kestirebilmemiz için o kişiyi daha önce de görmüş olmamız gerekir. Denizde görülen iki geminin uzaklığı da, iki geminin

⁴⁵ Bkz., Maull, N. L. (1978b). "Cartesian Optics and the Geometrization of Nature", *The Review of Metaphysics*, c. 32, No. 2, pp. 253-273. s. 253-254.

⁴⁶ Bkz., Morris, David (1997). "Optical Idealism and the Languages of Depth in Descartes and Berkeley", *The Southern Journal of Philosophy*, c. 35, pp. 363-392. s. 368.

⁴⁷ Bkz., a.g.e. s. 368-369.

büyüklüğü birbirine yakın olduğu varsayılarak, yakın geminin görüntüsünün büyüklüğü ve uzak geminin görüntüsün küçüklüğü üzerinden kestirilebilir (Dioptrique: 138-140).

Maull, Descartes'ın daha çok göz kaslarının nesneye dönük hareketinin sağlamış olduğu bilgilerden yola çıkarak algılayan kişinin görme açısını belirleyebileceğini ve bu şekilde geometrik hesaplama sayesinde obje ile kendisi arasında bulunan mesafeyi kestirdiğini düşündüğünü belirtir.⁴⁸

Descartes, ışık saçan cisimlerin bize daha büyük görünmesinin nedeninin de gözbebeğin yayılan ışığın göze zarar vermemesi için küçülmesi olduğunu belirtir. Zira gözbebeği küçüldükçe nesne daha büyük görünür. Bunun sonucu olarak da bu tür cisimlerin uzaklıkları kestirilirken gören kişi yanılır. Bu tür cisimlerin görüntüleri gözün arka kısmına daha büyük düşerler ve bu tür cisimler bize olduklarından daha yakın görünürler (Dioptrique: 145).

Descartes, *Dioptrique*'te uzaklığın duyuşsal olarak mı algılandığı yoksa akılsal bir yargıyla mı belirlendiği konusunda net bir sonuca varamaz. Wolf-Devine'in da belirtmiş olduğu üzere Descartes sanki *Dioptrique*'te uzaklığa ilişkin çözülmemiş sorunları 6. Meditasyonda yeniden ele almıştır.⁴⁹ Descartes 6. Meditasyonda bir yıldızın gözümüze bir mum alevinden daha fazla etkide bulunmasa da gerçekte yıldızın mum alevinden daha büyük olmadığına dair bir eğilimin bizde bulunmadığını belirtir (Meditations: 83).

Morris'e göre Descartes, duyuların düşünce aracılığıyla algı alanına atılan hareketler olduğunu ve bütün duyuların düşünce aracılığıyla uzaklığın bilgisini oluşturduğunu ileri sürer. Morris'e göre uzaklığın bilgisi her durumda iki obje arasındaki mesafe içinde belirlenen hareketin düşünsel uzaklık içinde belirlenen düşüncelere dönüşmesinden başka bir şey değildir.⁵⁰

SONUÇ

Descartes'ı "Ego cogito ergo sum" çıkarımına ulaştıran akıl yürütmedeki çıkış noktalarından biri duyulara, bilgi edinme konusunda güvenilmeyeceği görüşüdür. Bu belirlenim, onun algı kuramının temel taşlarından biridir. Descartes, Aristotelesçi algı kuramını eleştirirken Aristoteles'in doğa felsefesine karşı kendi mekanik doğa felsefesini geliştirmiştir. Bu mekanik doğa felsefesine paralel bir görme kuramı oluşturan Descartes, görme sorununu geometrik açıdan ele alan Antik Yunan düşünürlerinin yaklaşımlarına benzer bir tavır sergilemiştir.

⁴⁸ Bkz., Maull, N. L. (1978b). "Cartesian Optics and the Geometrization of Nature", *The Review of Metaphysics*, c. 32, No. 2, pp. 253-273. s. 254.

⁴⁹ Bkz., Wolf-Devine, Celia (1993). *Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception*, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993. s. 2.

⁵⁰ Bkz., Morris, David (1997). "Optical Idealizm and the Languages of Depth in Descartes and Berkeley", *The Southern Journal of Philosophy*, c. 35, pp. 363-392. s. 370.

Descartes'in görme kuramının belirgin yanlarından biri, onun fiziksel temas ile görmek arasında bağ kurarak oluşturduğu 'bastonla görmek' anlayışıdır. Descartes, doğuştan görme engellisi olan bir kişinin elindeki baston aracılığıyla 'gördüğünü' belirterek temas ile görme arasında bir analogi yapar ve teması görmeye ilişkin bir model olarak ileri sürer.

Descartes açısından görmede önemli bir rol oynayan **medium** sadece ışığı iletmemekte, bu iletimi gerçekleştirirken onun farklı bir algılanma biçimine dönüştürmektedir. Görme engellisi olan kişinin kullandığı baston da cisimlerin direncini ellerin hissedebileceği bir uyarıcıya dönüştürerek söz konusu kişinin mekan ve cisimlerin bazı niteliklerini bu basınç ve titreşim dalgalarıyla algılamasını sağlamaktadır. Bu şekilde, Descartes'in mekanik görme kuramı, görmeyi temasın bir formuna dönüştürmektedir.

Descartes, görüntü ile görüntünün temsil ettiği nesne arasındaki dolaysız ilişkiyi reddetse de görüntü ile onun temsil ettiği şey arasındaki bağı ya da başka bir deyişle duyu ile duyum arasındaki bağı koparmamıştır. Descartes, temsiliyetin olması için duyu ile duyumun arasında bir ayırımın olması gerektiğini düşünür. Descartes'in bu **representasyonalist** kuramının, yaşadığı dönemde hakim olan Aristotelesçi duyu kuramına karşı geliştirilmiş olan bir reddiye olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Descartes'in görme kuramının zorlu yanlarından biri de, sınırlar üzerinden iletilen duyusal uyarıların ruhu nasıl etkilediği sorunudur. Bu durum onun düalist felsefesinin temel sorunlarından birine, Descartes'in kopardığı ve ondan sonraki dönemde filozofların bir türlü bağlayamadığı beden ile ruh arasındaki ilişkiye işaret eder. Descartes, bu ilişkinin beyindeki tek asimetrik yapı olan epifiz bezi üzerinden kurulduğunu ileri sürer. Öyle anlaşılıyor ki Descartes, zihin ile beden ilişkisini genel olarak nasıl çözmeye çalışmışsa, görüntü ile görüntünün temsil ettiği nesne arasındaki ilişkiyi de aynı şekilde çözmeye çalışmıştır.

Descartes, görmenin önemli bir ögesini oluşturan uzaklık konusunu mekanik bir tarzda ele almış, uzaklığın kestirilmesinin doğal bir geometri ile gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Descartes'in uzaklığın algılanmasına ilişkin düşünceleri, onun doğaya ilişkin ne türden bir mekanist kuram geliştirdiğine dair önemli veriler sunar. Descartes'in doğal geometri olarak tanımladığı bu geometri, a priori olarak doğaya uygulanan bir geometri olarak görülebilir.

Görüleceği üzere Descartes'in görme kuramı da onun **res extensa** ve **res cogitans** olarak tanımladığı iki farklı töze dayanan düalist felsefesinin devamıdır. Onun görme kuramını, genel olarak da felsefesini anlamak için yaşadığı dönemdeki felsefi ortamın yanında bilimsel gelişmeleri de unutmamak gerekmektedir. Descartes'in felsefi dizgesinin o dönemin özellikle 16. ve 17. yüzyıldaki büyük bilimsel devrimlerinin etkisi altında kaldığını belirtmek şüphesiz ki yanlış olmayacaktır. Bu yeni mekanik bilimler doğanın mekanik yönünü açığa çıkarırken Descartes da bu bilimsel verileri felsefi alana aktarmak çabasıydı. Bu çaba elbette ki onun düalist felsefesinde doğaya ya

da bedene daha fazla bir önem ya da imtiyaz vermesine yol açmadı. Descartes'e göre görmenin tam olarak sağlanması ve algının oluşması için ruhun bir müdahalesinin olması gerekmektedir. Descartes, mükemmelliği doğadan ziyade ruhta görüyordu ve bu nedenle de o, doğayı usta bir zanaatçı olmaktan ziyade çalışmalarını gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi gereken bir çırak olarak görüyordu.

Bibliyografya

Cook, Monte (1987). "Descartes Alleged Representationalism", *History of Philosophy Quarterly*, c. 4, sy. 2, pp. 179-195.

De Rosa, Raffaella (2010). *Descartes, The Puzzle of Sensory Representatiton*, Oxford University Press.

Descartes (1995). "Letters", *The Philosophical Writings of Descartes*, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 3, Cambridge University Press, 1995.

Descartes (1995). "Principles of Philosophy", *The Philosophical Writings of Descartes*, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 1, Cambridge University Press.

Descartes (1995). "Meditations on First Philosophy", *The Philosophical Writings of Descartes*, çev. J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, c. 2, Cambridge University Press.

Descartes (2004). "The Meteorology", *The World and Other Writings*, çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge University.

Descartes (2004). "The Treatise on Light", *The World and Other Writings*, çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge University.

Descartes (2004). "The Treatise on Man", *The World and Other Writings*, çev. ve ed. Stephen Gaukroger, Cambridge University.

Galili, Igal (2010). *Excuse to The History of Image Concept and Vision: From Pythagoras to Kepler*, Jerusalem.

Galison, Peter (1984). "Descartes's Comparisons: From the Invisible to the Visible", *History of Science Society*, c. 75, No. 2, pp. 311-326.

Gaukroger, Stephen (2003). *Descartes' System of Natural Philosophy*, Cambridge University Press.

Hoenen, S. J. (1968). "Descartes's Mechanism", *Descartes, A Collection of Critical Essays*, ed. W. Doney, Palgrave Macmillan, pp. 353-368.

Lee, Kyoo (2013). *Reading Descartes Otherwise: Blind, Mad, Dreamy, and Bad*, Fortham University Press.

Lennon, T. M. (1980). "Representationalism, judgment and perception of distance: further to Yolton and McRae", *Dialogue*, c. 19, sy 1, 1980, pp. 151-162.

Levinas, Emanuel (2003). *Sonsuza Tanıklık*. çev. M. Atıcı vd, Metis Yayınları, 2003.

M. Ribe, Neil (1997). "Cartesian Optics and the Mastery of Nature", *History of Sience Society*, c. 88, No. 1, pp. 42-61.

Mackenzie, Ann Wilbur (1989). "Descartes on Life and Sense", *Canadian Journal of Philosophy*, c. 19, No. 2, pp. 163-192).

Maull, N. L. (1978a). "Perception and Primary Qualities", *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, c. 1, pp. 3-17.

Maull, N. L. (1978b). "Cartesian Optics and the Geometrization of Nature", *The Review of Metaphysics*, c. 32, No. 2, pp. 253-273.

McDonough J. (2003). "Descartes' 'Dioptrics' and 'Optics'", Cambridge University Press.

Merleau-Ponty, Maurice (2006). *Göz ve Tin*. çev. A. Soysal, Metis Yayıncılık.

Morris, David (1997). "Optical Idealizm and the Languages of Depth in Descartes and Berkeley", *The Southern Journal of Philosophy*, c. 35, pp. 363-392.

Osler, M. J. (2008). "Descartes's Optics: Light, the Eye, and Visual Perception", *A Companion to Descartes*. ed. J. Broughton, J. Cariero, pp. 124-141.

Platon (1997). *Cosmology – The Timaeus Of Plato*, 46b-c.

Rorty, Richard (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press.

Siebers, Tobin (1970). "The Blindspot in Descartes' La Dioptrique", *French Issue: Perspectives in Mimesis*, c. 94, No. 4, pp. 836-843.

Snyder, Joel (1980). "Picturing Vision", *Critical Inquiry*, c. 6. No. 3, pp. 499-526.

Sorell, Tom (2004). *Descartes*, çev. C. Atila, Altın Kitaplar Yayınevi.

Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz (2009). *Bilim Tarihi*, Pegem Akademi.

Wolf-Devine, Celia (1993). *Descartes on Seeing, Epistemology and Visual Perception*, United States of Amerika: Southern Illinois University Press, 1993.

Wolf-Devine, Celia (2000). *Descartes' Theory of Visual Spatial Perception*, *Descartes's Natural Philosophy*, ed. S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton, pp. 506-527.

Yolton, J. W. (1984). *Perceptual Acquaintance From Descartes to Reid*, University of Minnesota Press.